

PERFIL D'UN POETA. NARCIS COMADIRA

Isidor Cònsul

El veig com un dels escriptors més subtils de la literatura catalana d'ara i crec que el punt madur de la seva lucidesa creadora roda, en fràgil equilibri, entre una compulsada capacitat reflexiva, una lírica de tendència elegíaca, el conreu poc o molt sistemàtic de la ironia i l'exercici del dubte. I aneu a saber si no és aquesta gimnàstica de dubtes, interrogants i deficiències la responsable, en darrer terme, d'haver convertit Narcís Comadira, repicada ja la cinquantena, en un creador d'estereotip jove, habillat amb parament i clixés d'adolescent desmenjat, deix sorneguer i posat d'indiferència.

S'ha consolidat, d'altra banda, com un artista de doble pivot, poeta i pintor, però també s'ha captivat atent a l'estètica de les arquitectures urbanes i, quan ha calgut, ha concretat les observacions crítiques que s'esqueien des d'una perspectiva de sociologia de la cultura. Fonamentalment, però, és un artista que juga i treballa amb colors, formes i paraules, bo i transgredint una certa modernitat que tira a encaixonar de manera monolítica els compartiments de l'art. En el seu cas, pintura i poesia actuen en desdoblament complementari, i si els versos i l'obra literària tendeixen a girar l'esguard enrere, la pintura li serveix més aviat de projecció endavant¹. Al marge d'aquesta complementaritat també poden rastrejar-s'hi detalls d'expressió paral·lela, i a cops és possible

¹Felíx de Azua, a Memoria de palabra, memoria de pintura. A propósito de Narcís Comadira, defineix aquesta complementaritat apunyant la realitat d'una poesia que tiende a lo elegíaco y se proyecta hacia el pasado; y una pintura lanzada hacia adelante, apoyada en el más inmediato desarrollo formal anterior, pero sin otra temporalidad que la de su proyección hacia el futuro; una genealogía sin memoria. (Dins Creació i Crítica en la Literatura Catalana. Universitat de Barcelona, 1993. Pàg. 56)

de llegir, en el cromatisme d'una paleta de formes pures, el color dels mots que acaronen el relleu d'un poema.

Formes i paraules, pintor i poeta. Aquesta presentació es limita, però, a la trajectòria poètica del literat. Curt i ras per una única raó de pes, perquè es tracta del component de la seva activitat creadora que m'ha vagat de seguir amb més atenció.

ELS REGISTRES DEL POETA

La trajectòria lírica de Narcís Comadira és una de les més sòlides i indiscutibles de les darreres generacions, i ha marcat amb estil propi el sender més fressat de la poesia catalana actual. Un corrent que, de manera redundant, s'ha convingut a batejar poesia de l'experiència, en el benentès, però, que la poesia acostuma a ser-ho sempre, de l'experiència. De tota manera, la marca acadèmica ha definit, si més no, una alternativa de poesia realista oposada a la militància del realisme històric i encarada, doncs, a una reflexió moral i personificada, a una visió íntima del món i de la vida. Una poesia no gaire allunyada d'alguns models anglosaxons (Eliot, Hardy, Auden o Graves), tot i que, posats a buscar-li fonts més clàssiques, hom pot submergir-se fins a Catul i Villon, passant abans per Quevedo².

I encara que la poesia ha estat l'espai literari on s'ha mogut de manera més continuada, no s'han d'oblidar altres àmbits més o menys propers com el que l'ha dut a ser un finíssim traductor de poesia i teatre, o a

²Narcís Comadira, tot i que no nega la influència anglosaxona dels poetes al·ludits, reivindica també una influència alemanya important (Rilke, Hölderlin...), que li arriba a través de Maragall i s'accentua per la banda de la música i la seva flaca per Mozart i Shubert, entre altres. Vegeu l'entrevista La poesia de l'experiència. La vida com una quarantena ("Lletra de Canvi". núm. 11. Novembre de 1988).

conrear, en el cas de Girona. Matèria i memòria (1992), els contorns d'una bella prosa que repassa, en clau poètica, intuïtiva, melangiosa i irònica, els topants de la ciutat nadiua. Aquests darrers anys, finalment, s'ha deixat temptar per la litúrgia fascinant del teatre i ha estrenat les peces d'una trilogia que dansa a l'entorn d'una mateixa hipocresia social. Les tres obres, Neva (1989), La vida perdurable (1991) i L'hora dels adéus (1995), cadascuna amb la seva peculiaritat, no s'allunyen gaire del dolgut to de catarsi personal ni del món d'aparences de casa bona que presideix un dels seus poemaris més contundents, Album de família (1980).

LES BECEROLES DEL POETA

Segons que ha manifestat ell mateix, començà a escriure versos, en castellà, als catorze anys, com una rauxa adolescent i secreta que imitava Juan Ramon Jiménez. El canvi de llengua es produí poc temps després, als setze o disset anys, amb Maragall i Riba com a poetes de capçalera, però ben falcats amb un coixí de lectures on entraven Rilke, Baudelaire i Hölderlin. Sembla oportú de remarcar-ho perquè, sovint, quan la crítica s'adreça a estudiar la lírica comadiriana, acostuma a començar per la influència de Gabriel Ferrater i de José M Valverde en la segona meitat dels seixanta. Abans, però, cal comptar el substrat d'un bagatge propi i la lectura de Rilke, sobretot, que es nota a La febre freda (1966), primera fita de la seva trajectòria poètica.

La relació amb J.M. Valverde es produí durant el curs 1966-67, després que José Luís Aranguren, Enrique Tierno Galván i Agustín García Calvo fossin expedientats i expulsats de la Universitat, el 1965. Valverde presentà solidàriament la seva dimissió universitària (el famós telegrama "nulla estetica sine etica") i, abans d'anar-se'n als Estats Units, va romandre a Sant Cugat del Vallès dedicat a treballs editorials. Allí

l'anaren a trobar una colla d'estudiants gironins amb afinitats literàries (S. Oliva, N.Comadira, D.Oller, J.Tarrús...), que aquell 1966 havien de publicar el volum antològic Cinc poetes de Girona, per demanar-li que els fes un seminari de poesia. El professor Valverde no els dictà, en sentit estricte, cap seminari literari, però els rebia quan hi anaven, parlaven de literatura i els posà en contacte amb Gabriel Ferrater que també vivia a Sant Cugat. Tots dos els orientaren en el camí d'aprenentatge de l'ofici, el domini de les eines, la retòrica, el vers, la rima, el ritme ...

J.M. Valverde li prologà, a més, Papers privats (1969), un volum desimbolt i joganer, col.loquial i narratiu, carregat d'ironia i de tono anti-Bretch y despedante, segons el prologuista. Francesc Parcerisas el presentà, juntament amb Amich de plor... (1970), com a paradigma d'una nova sensibilitat poètica que començava a aflorar en la lírica catalana: Sota l'advocació de J.M. Valverde i G.Ferrater, aquell "gironí independent" gosava brandir els noms de Carner i Foix en oposició a un text intocable com ho era **La pell de brau**. Les desenfarfegades lletres en vers i en prosa del recull, i els carnerians sonets d'**Amich de plor...**, representaven una novetat de plantejaments importantíssima. Però no es tractava, només, de brandar l'espasa contra allò que representava Espriu. També calia remarcar que Comadira seguia l'obvietat explicada per Gabriel Ferrater que en art tot és forma, i les formes d'art realista són precisament formes i no cap altra cosa³.

Des d'aquesta perspectiva, Amich de Plor... suposa el triomf de la recerca de l'ofici, l'evidència dels mestratges carnerià i foixià, i l'obligació d'heure-se-les amb el repte d'un llibre de sonets. Formalment,

³Francesc Parcerisas, A l'entorn de la jove poesia al Principat. "Serra d'Or" n. 235. Abril de 1979.

és el primer llibre segur del poeta i per això sembla lícit reportar algunes consideracions del mateix Comadira sobre la consciència formal. Un poema, ja que parlem de poesia, llavors no és més que un objecte construït des d'aquest punt de vista: ha de salvar-se i salvar-me (...). Però cal que sigui perfecte. Suficientment perfecte o perfectament imperfecte. Es igual (...) El poema, com l'edifici, com el quadre, com un suquet de peix, comença i acaba en ell mateix, en el seu propi sistema de proporcions i ressonàncies; segons el seu projecte serà la seva projecció, segons la seva ascendència la seva transcendència⁴.

A les pàgines d'Amich de plor... també es pot establir una primera frontera per separar els tempteigs inicials (La febre freda i Papers privats) i l'evolució posterior cap a la maduresa. D'altra banda, a desgrat d'un to que vol ser encara desenfadat i joganer, el contingut d'alguns sonets de posat transcendent repuntava que no tot era jocs de la forma ni treballs d'obrador retòric. Una línia similar és continuada a El verd jardí (1972), on també prop del to festiu d'un gruix del volum, el poeta hi aclofa composicions influïdes pel romanticisme alemany com Catedral o Meditació de novembre. Per un costat s'hi fa evident el deix elegíac i el llibre introdueix, també, una temàtica de record i mirada enrera que preludia el contorn de Les ciutats (1976).

CAP A LA MADURESA

A Londres, el febrer de 1973, Narcís Comadira va escriure Un passeig pels bulevards ardents, poema dedicat a Gabriel Ferrater i motivat per la traumàtica mort del mestre. En diferents entrevistes s'ha referit al rampell i la febrada que li suposà encarar-s'hi en el sentit que fou una

⁴Narcís Comadira, Nota de l'autor. Dins La llibertat i el terror. Poesia 1970-1980. Edicions 62. Barcelona, 1981. Pàg. 8.

mena de bogeria, no feia cap altra cosa, ficat a dintre d'aquest poema...⁵.

L'experiència, però, suposà un gir important respecte de l'obra anterior amb una inflexió que l'allunyava, sobretot, de la concepció del poema com a pràctica hedonista. La corda lírica comadiriana s'enriquí amb elements onírics, amb el plantejament de la profunda solitud de l'home davant d'una civilització deshumanitzada i també per la influència del T.S. Eliot de The Waste Land.

Un passeig pels bulevards ardents es publicà, el 1974, al primer número de "Els Marges". En forma de llibre hagué d'esperar a fer de complement de Desdesig (1976), un títol que continua en la maroma d'ombres i pessimismes similar, amb el poeta submergit en ell mateix entaulant diàleg entre la reflexió i la realitat del desig. Aquell mateix any publicà Les ciutats, un recorregut sentimental i crític per les ciutats del poeta.

Terra natal (1978) i Album de família (1980) marquen una nova inflexió en l'obra poètica de Narcís Comadira, en aquest cas amb l'assumpció crítica i raonada dels meandres de la pròpia història personal i col·lectiva. La veu del poeta es torna més fonamental i desolada per manifestar-se derrotada en la seva herència, confusa en el seu present i trista en el seu pervindre. Per això es pregunta si, malgrat tot, encara podrà acomplir la lloança. La paradoxa d'haver de lloar una terra pròpia que li dol, que endevina morta del tot, per tots, Terra Natal, però en l'amor de la qual persistim, absurds i descarnats⁶.

Aquest memorialisme elegíac es concreta, a Album de família, en una

⁵Entrevista amb Narcís Comadira. "Daina", n. 1. Juny de 1986. Pàg. 91.

⁶Narcís Comadira, Terra Natal. Dins La llibertat i el terror. Poesia 1970-1980. Edicions 62. Barcelona, 1981. Vegeu els poemes Pregunta, Terra Natal i Mis capitales años desterrados.

obra intensament personal i un punt psicoanalítica. De bracet amb el vell recurs de passar les pàgines d'un album de fotos, el poeta reviu seqüències de la biografia personal i construeix poemes de catarsi familiar amb especulacions interrogatives sobre el testimoni de les imatges esgrogueïdes. Fotos que l'obliguen a capbussar-se en aigües tèrboles i on el poeta sap que l'experiència serà dolorosa. Per què vols endinsar-te en aquest llot/ espès de cucs i sang infatigable, / de tremolors incerts, luxúries mediocres, / amors callats, fidelitats, penyores/ d'il.lusions que no sabràs si hi foren?⁷ Alguns dels poemes més significatius del volum -Visita del jerarca i 4 de febrer de 1945- són a la base de la recent entrada de Narcís Comadira al món del teatre que ha suposat, també, un dolorós exercici expurgatiu de vells fantasmes familiars.

EL DARRER TOMBANT. D'ENIGMA A USDEFRUIT

El decurs del temps ha daurat la paraula de Narcís Comadira, l'ha carregat de transcendència i ha depurant una veu que, segons Dolors Oller, ha esdevingut desolada i hölderliniana fins a la "intensitat" que volien els romàntics i que han invocat tots els poetes lírics realistes⁸. Ahnora, ha contrapuntat una dualitat d'eixos entre desig i realitat, llibertat i terror, o entre somnis i runa, per dir-ho amb el títol de l'antologia preparada per Rossend Arqués. Aquesta dualitat de llums i ombres es remarca en els poemes de cloenda d'Enigma (1985), una obra esplèndida en el seu conjunt i que s'obre amb una lluminosa reflexió sobre el paper del poeta, Falconeria, que compta com una de les composicions més brillants i rodones

⁷Narcís Comadira, Album de família. Dins La llibertat i el terror. Poesia 1970-1980. Edicions 62. Barcelona, 1980. Pàg. 217.

⁸Dolors Oller, Discurs sobre el mètode. Dins La construcció del sentit. Empúries. Barcelona, 1986. Pàgs. 120-121.

de Comadira. Tornant, però, al duet de cloenda, el poeta canta primer el Triomf de la vida i planteja després, a Rèquiem, els dubtes persistents i angoixats del gran enigma de l'existència: Jo no sé quin gran silenci m'espera / després del gran brogit (...) A voltes em fa por que a l'altra riba/ només ombres hi peixin solitud⁹.

En quarantena (1990) reprèn la reflexió elegíaca que decanta més cap a la vida que no pas cap al costat de la mort, i el poemari continua el doble moviment del darrer tombant d'Enigma. La veu accentua els girs de tristesa i s'hi fa present una geografia carregada d'ombres i dubtes, incertesa i terror. Com la que dóna la imatge de la rata que rosega el cor eixut del poeta. Es la cruel queixalada dels interrogants sense resposta i dels enigmes buits de solució. Es busquen crosses per tirar endavant que es troben, potser, en els paranyes de l'amor, en la mentida del somni i en els records del temps passat. També, i com a Enigma, els poemes inicials exerceixen una funció de poètica i, abans d'arribar a les peça capital del recull, el poeta desplega un art plural en composicions de diversitat formal i temàtica, on no hi falta la inevitable imatge de Girona i l'indefugible mirall de Narcís.

A Usdefruit el mateix tou referencial s'amoroseix i asserena. Els poemes suposen, en el record, el contrapunt del goig, l'afirmació càlida de la vida i la seva part més lluminosa. L'objecte del desig hi és vist a contrallum del temps, com una ombra anodina, sense foc a les artèries ni humitat als ulls. Per un altre costat, la desolació anterior troba un tractament més amable i, encara que al cor del poeta hi hagi, com sempre, maregassa, els paisatges de l'ànima són més variats i fins alguna ullada

⁹Narcís Comadira, Enigma. Edicions 62. Barcelona, 1985. Pàg. 73.

de sol trenca la monotonia d'un paisatge cobert per bromes i pluges. Només cal posar de costat dos poemes nadalencs d'un i altre volum per adonar-se de la desolació hivernal que habita el primer, a En quarantena, i el to més seré, casolà i fins irònic del segon, a Usdefruit. Una comparació que també pot establir-se entre la llum d'agost d'Aiqües profundes, a En quarantena, i la del poema Lent, a Usdefruit. En el primer, la tarda cau en el mateix pou de dubtes del poeta, mentre el segon repunta el cant de qui se sent trasbalsat per l'últim rosa de la tarda, sap fruitir l'instant íntimament i lenta, i demana a la posta que no tingui pressa a cedir el cor a la fosca i al regne del terror que és la nit.

Com altres reculls comadirians, Usdefruit incorpora peces que en diríem circumstancials, la qual cosa no vol dir que siguin menors. Epigrama, per exemple, un poema dictat com a resposta a un article visceral que recupera, amb habilitat i destresa, la vella tradició del sirventés i el poema satíric. Alguna altra composició pertany a aquesta estirp més circumstancial però sense desdibuixar la unitat sobre el qual es dreça el darrer lliurament poètic de Narcís Comadira. I tot plegat, dit sigui ja per acabar, només emfasitza una de les trajectòries més lluïdes i intenses de la poesia catalana actual.

Isidor Cònsul